

ŽILVINAS VAREIKIS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

TARPKULTŪRINĖS FILOSOFIJOS ŠALININKŲ TOLERANCIJOS SAMPRATOS HUMANIS- TINIAI IR EDUKOLOGINIAI ASPEKTAI

The Intercultural Philosophy Upholders Humanistic
and Educational Aspects in Respect to the Tolerance Conception

SUMMARY

The essential aim of the article is the discussion of the idea of tolerance in respect to the context of German intercultural philosophy and its novelties. The main tasks of the investigation will be: first, to study the educational and humanistic tolerance conception in aspects of intercultural philosophy and, second, to think about the correlation between tolerance and its manifestations in the dialogue and in the polilog forms. The article discusses also the philosophical link between intercultural philosophy and comparative philosophy. The author's investigation discloses the peculiarity of the polilog in regard to its multiperspective outlook.

SANTRAUKA

Esminis straipsnio tikslas – aptarti toleranciją atsižvelgiant į vokiškai kalbančių šalių tarpkultūrinės filosofijos kontekstą ir į jo naujoves. Esminiai tyrinėjimo uždaviniai: pirma, suvokti edukologinius ir humanistinius tolerancijos bruožus remiantis tarpkultūrine filosofija, antra, apmąstyti santykį tarp tolerancijos ir jos apraiškų dialogo ir polilogo formose. Autorius tyrinėja pastarąjį tolerancijos aspektą remdamasis tarpkultūrinės filosofijos metodologija. Straipsnyje gvildinamas santykis tarp kultūrinės ir komparatyvinės filosofijos. Autoriaus tyrimas atskleidžia polilogo savitumą nevienalyčių suvokimo perspektyvų kontekste.

ĮVADAS

XX a. pradžioje Prancūzijoje orienta- pastangomis suburtas komparatyvinės
listo ir mąstytojo Paulio Masson-Ourselio filosofijos sąjūdis orientavosi į „...lygina-

RAKTAŽODŽIAI: tarpkultūrinė filosofija, tolerancija, kultūrų dialogas, humanizmas, edukacinis aspektas.

KEY WORDS: intercultural philosophy, tolerance, cultural dialogue, humanism, educational aspect.

mąją filosofinių idėjų, apimančių kelias civilizacijas, studija...“¹ Per šimtmetį tai tapo pasauliniu mokslu, aprėpiančiu visų žemės rutulio kontinentų kultūrų bei mąstymo tradicijų įvairovę. Tapusi pasauline kompratyvistinė filosofija nuolat apmąsto metodologinius lyginimo kontekstus ir galimas tolesnės raidos perspektyvas neprisirisdama prie vienos konkrečios mąstymo tradicijos ar tam

tikros kultūros pažinimo. Šią kritinio mąstymo nuostatą puoselėti padeda tolerancijos idėjos. Straipsnio autorius gvildena Mallio, Kimmerle'io, Yousefio, germaniškos tarpkultūrinės filosofijos atstovų, tolerancijos idėjas, leidžiančias pažinti svetimas kultūras esant atviram skirtingų kultūrų ir civilizacijų tarpusavio dialogui bei globalių pasaulio problemų sprendimui.

HAMIDO REZA YOUSEFIO TARPKULTŪRINĖS TOLERANCIJOS SAMPRATA

Sunkiai suvokiama, kad kurioje nors pasaulyje esančioje tam tikros kultūros mąstymo tradicijoje egzistuočių visaapimanti tiesa, kurios galima būtų išmokti pačiam ar perteikti ją kitiems. Keliant tikėtiną prielaidą, jog tarpkultūrinis lavinimas yra įmanomas, būtina atsižvelgti į galimą skirtingų kultūrų ir jose egzistuojančių mąstymo tradicijų atstovų požiūrių, neišvengiamai kilšančių tarpkultūrinio lavinimo procese, įvairovę. Straipsnio autoriaus manymu, dėl to jau pats tarpkultūrinių gebėjimų ugdymas suponuoja šio proceso dalyvių būtiną kultūros procesų išmanymą ir su tuo susijusias gebas, įgalinančias pastarąjį lavinimo vyksmą. Jo metu įgyti tarpkultūriniai sugebėjimai turi būti nuosekliai plėtojami nepaisant aplinkybės, kad polinkiu tyrinėti svetimas kultūras ar analizuoti kelionės metu įgytus suvokinius kai kurie individai pasižymi iš prigimties. Dėl šios priežasties, anot Mallio, minėti gebėjimai gali būti taikomi „skirtingoms žmogaus gyvenimo sritims.“² Taigi tarpkultūrinių gebėjimų realizavimo ir pritaikymo įvairiose sociokultūri-

nėse terpėse komponentai veikia tarsi dorybės moralės srityje: skatina atsisakyti asmeninių prietarų kitų kultūrų atžvilgiu ir tuo būdu suteikia galimybę leisti į kitokybės pažinimo odisėją.

Pastaroji apmąstoma kaip „...tarpkultūrinių gebėjimų patirtis, įgyjama kelionių metu, o ypač per auklėjimą, prisotintą susitikimų su skirtingų kultūrų žmonėmis.“³ Straipsnio autoriaus manymu, nacionaliniai emigracijos procesai, būdingi tiek Lietuvai, tiek kitoms šalims, ir pasauliniai globalizacijos vyksmai, paliečiantys beveik kiekvieną valstybę, sudaro sąlygas kosmopolitiniam vaikų lavinimui, ugdančiam individo tarpkultūrinės tolerancijos supratimą, papildantį gyvenamos šalies ar tam tikro etninio regiono papročių ir tautinio identiteto savitumo išmanymą. Toks auklėjimas yra susijęs su gebėjimu „...tarpkultūrinio mokymo metu sėkmingai ir subtiliai bendrauti su kitų kultūrų atstovais.“⁴ Šio tarpkultūrinio lavinimo rezultatai atsispindi įvairiose tiek Vakarų, tiek Rytų Azijos (Indonezijos, Japonijos) šalių viešojo gyvenimo srityse: jose dirbantys

aukštos ar žemos kvalifikacijos specialistai atvykėliai kuria tų valstybių ūkinę naudą ir, priešingai, kraštai, užsiveriantys nuo kitų, patiria ekonominę, kultūrinę izoliaciją, pavyzdžiui, Šiaurės Korėja, Kuba. Antra vertus, negalima teigti, kad tolerancijos ugdymas yra daugiausiai susijęs su tarpvalstybiniais santykiais – tolerancijos vertybių perteikimas ir skiepijimas ugdytinių protuose taip pat turi tapti vienu iš prioritetinių edukacinės veiklos uždavinių. Dėl šios priežasties UNESCO organizacija, kontroliuojanti globalias kultūros politikos įgyvendinimo gaires ir programas, siūlo tarpkultūrinį ugdymą įdiegti visose mokyklose. Tuo būdu lavinimas suvokiamas kaip „veiksmingiausia priemonė prieš netoleranciją“, o „tolerancijos ugdymas“ priskiriamas prie „būtiniausių lavinimo tikslų.“⁵ Taigi kultūros ministrų konferencija sureagavo į aktualią netolerancijos problemą ir ją apibendrino svarbiame dokumente, raginančiame tolerancijos ugdymą įtraukti į visų mokyklų lavinimo planus.

„Unikalūs savęs ir kito pažinimo jūdės, aiškėjantys iš bendravimo, atskleidžia, kad „tarpkultūrinis mokymas“ yra glaudžiai susijęs su „tarpkultūrine kompetencija.“⁶ Priešingu atveju įmanoma būtų kalbėti tik apie abstrakcijas neturinčias ryšio su tikrove. Dėl to šiuose tarpusavyje glaudžiai susijusiuose procesuose, susidedančiuose iš individualaus svarstymo, unikalų komunikacinių tarpusnių, kyla savitos sociokultūrinės patirtys, apmąstomos skirtingų kultūrų kolektyvuose. Egzistuojančios nevienalytės mąstymo tradicijos perteikia savitus humanistinius požiūrius, kuriuos

lygindami įvairių tarpkultūrinių forumų dalyviai remdamiesi tyrinėjamos kultūros pavyzdžiais plėtoja savitą teoriją. Straipsnio autoriaus nuomone, pastaruosiuose aiškinimo vyksmuose tampa svarbiausia ne ankstesnėje idėjų istorijos raidoje suvoktų tiesų kartotė, bet aktualiėja individualus asmeninės interpretacijos apmąstymas.

„Vyraujant asmeninei interpretacijai tolerancijos svarstyme, pirmiausia išskyla savipažinimas arba remiamasi žiniomis, kylančiomis iš suvokimo, kad empirinės tikrovės stebėjimas, tvirtai įaugęs į savos kultūros istorinių ir kitokių aplinkybių dirvą, galiausiai vistiek suponuos reliatyvumo persunktas išvalgas.“⁷ Tačiau mąstant šia linkme atsiveria platūs svetimų Kito suvokimo horizontai. Antai modernių kultūrų ir tradicijų akivaizdoje atsiskleidžia svetimos kultūros sąvokos, kurių prasmės interpretuotinos tik polilogo metu atsiskleidžiančių humanistinių idealų pagrindu. Pastarojo polilogo sėkmę neišvengiamai lemia tiek gebėjimas įsijausti į svetimą kultūrą ir atsižvelgimas į specifinius kiekvienos kultūros atstovų papročių ir elgesio niuansus. Šiuo atžvilgiu itin svarbu gebėti atsiriboti nuo iš savo kultūros išmanymo kylančių europocentrinių klišių siekiant suvokti visiškai naują kitos kultūros narių pasaulėžiūrą.

Orientuojantis į iškeltą abstraktų tikslą, suponuojantį įvairiopus kultūros strategijas, būtina atsižvelgti į aplinkybę, kad tolerantiškos nuostatos iš esmės rodo tam tikrą prisitaikymą prie naujos kultūrinės terpės. Dėl to tampa tik lengviau įvairių šalių mokslininkų nuomonių nesutapimuose išvelgti interpretacijų pranašumus ir trūkumus. Tuo būdu paaiškėja,

kad tarpkultūrinė diskusija tik tada bus sėkminga, kai diskusijos metu priimtus teiginius patvirtins svetimos kultūros atstovai. Toks sutarimo pagrindas reikalingas visur, kur tik yra diskutuojama ties tarpkultūrinių susitikimų eigoje iškilančiais svarstymo turiniais. Taigi autentiškas polilogas apmąstantis kultūrų dinamiką, jos panašumus ir skirtumus vaisingiausias, kai kultūrų specialistas ne tik pasižymi geromis teorinėmis žiniomis įvairiose srityse, bet lygiai taip pat remdamasis prigimtiniais socialiniais įgūdžiais gali pasiekti apibrėžtą sutarimą diskutuojamu klausimu.

Aptariamos tarpkultūrinės žinios yra svarbios tose terpėse, kuriose „... susiduriama su skirtingais mąstymo pavyzdžiais, nevienalyčiu vertybių įsivaizdavimu, remiamasi kitoniškais bendravimo ir elgesio modeliais.“⁸ Vadinasi, bet kuri kultūra pasižymi savitu, ne visuomet galimu apibrėžti įvairių normų, sąvokų ir bendrųjų liaudies pasaulėžiūros skraistę praskleidžiančių teorinių žinių visetu. Galiausiai pastarojo pobūdžio žinios ugdo humanistiškai angažuotą empatiją, leidžiančią atpažinti įvairiausių formų etnocentrizmus, užkertančius kelią tarpkultūrinės minties plėtotei.

Kaip žinia, kultūrinės reikšmės nuolat kinta. Antai tautinė kultūra yra viso labo tik vienas iš galimų individo tapatybę šiame globalizacijos amžiuje apibūdinančių modusų. Tai reiškia, kad globalizacijos procesai, veikdami išvien savitose sociokultūrinėse aplinkose, transformuoja kiekvieno pavienio individo tapatybę į daugiakultūriškumui ir kultūrinei įvairovei atvirą tapatybę⁹. Straipsnio autoriaus manymu, dėl šio humanistinio rakurso sklaidos prasiple-

čia paties individo pasaulėžiūra, o suvoktus panašumus ir skirtumus refleksija leidžia naujai apmąstyti konkretaus tyrinėjamo reiškinio kontekste.

Diskutuojamas tarpkultūrinių žinių spektras remiasi metodologine nuostata, kad analizuojamos tiesos nėra kurios nors šalies ar tautos nuosavybė. Minėta pozicija „...yra itin aktuali europiečiui, manančiam, kad modernus mąstymas gimė Senajame žemyne, nors iš tikrųjų jam būdingas ne tik europinis pobūdis.“¹⁰ Pastaroji pasirinkimo būtinybė įvairių humanistikos sričių atstovus ir politikus vis dar, kol pasaulinėje idėjų arenoje tarpsta idėjų ir jų interpretacijų pliuralizmas, skatina kurti naujus problemų sprendimo būdus. Dėl to, straipsnio autoriaus manymu, tiesos suvokimas, paremtas asmenine tyrinėjamos mąstymo tradicijos aspekto interpretacija, nėra tapatus tiesos patirčiai, būdingai kartu kaitoje nusistovėjusiai kultūrinei tradicijai: jos syvai tarsi ištaka maitina tos kultūros atstovų vaizduotę, gyvenimus ir veiklas, o štai asmeninė interpretacija yra daugiausiai tam tikro autoriaus mąstymo produktas. Galiausiai iš to išplaukia, kad panašumai, iš dalies pastebimi daugelio kultūrų nevienalytėse mąstymo tradicijose, iš esmės nėra nei tapatūs vieni kitiems, nei be galo svetimi lyginamos kultūros kontekste atsiveriantiems suvokiniam. Atrodo, kad analizuojama metodologinė nuostata yra pakankama sąlyga suprasti tarpkultūrinių susitikimų gvildenamos srities bruožus ir jų plėtotės dėsningumus.

Apibendrinamas tarpkultūrinių gebėjimų apmąstymą santykiyje su jame ryškėjančia tolerancijos perspektyva straipsnio autorius pastebi, kad tarpkul-

tūrinių susitikimų metu atrastos žinios yra pagrindas tarpkultūrinei savivokai. Savo ruožtu šis palaipsniui besiformuojantis svetimų mąstymo tradicijų suvokimo horizontas inspiruoja ir naujų tūrinių reflektavimą, ir asmeninių išankstinių nuostatų keitimą, užuot pasilikus prie savoje kultūroje išmoktos pasaulėžiūros ir vien joje galiojančių normų apmąstymo. Indų mąstytojas Mahatma

Gandhis pastarąjį mąstymo perėjimą nuo nacionalinės prie tarpkultūrinės savivokos apibūdina taiklia tarpkultūrinės tolerancijos aukštumas atskleidžiančia parabole: „Nenorėčiau, kad mano namas būtų užtvertas, o jo visi langai aklini. Trokštu, kad visos kultūros kiek tik įmanoma tarsi vėjas netrukdomai dvelktų per mano namą. Vis dėlto nepritariu tai aplinkybei, kad jos mane nupūstų.“¹¹

METODOLOGINIS TARPKULTŪRINĖS TOLERANCIJOS IR LAVINIMO PANAŠUMAS

Tarpkultūrinis tyrinėjimas kritiškai apmąsto ligi tol egzistavusius tolerancijos apibrėžimus. Tolerancijos sąvokos daugiamatiškumas ir ryšys tarp tarpkultūrinio dialogo bei tarpkultūrinės hermeneutikos čia pristatomi šiek tiek detaliau. Tuo būdu į pirmą svarstymų planą dialoge iškyla galimybės ir sunkumai susiję su tolerancijos įgyvendinimu tikrovėje. Iš to paaiškėja, kad tolerancijoje išsiskleidęs dialogas įmanomas tik tarpkultūrinės hermeneutikos metodo ūksmėje, leidžiančioje vežėti dialogo praktiniam rakursui ir dialogo principais paremtai teorinei sistemai.

Galčiausiai lygiai kaip ir tarpkultūrinio lavinimo atveju, dialoge, kurio metu vadovaujama tolerancijos postulatais,

remiamasi panašia metodologine pozicija. Turima mintyje, kad pats dialogas ir su jo postulatais susijusios vertybės tik tada yra veiksmingos, kada nepriklauso vienam kuriam nors pasaulio kultūriniam regionui. Priešingu atveju būtų priartėjama prie tolerancijos sampratos suvaržymo, vedančio prie tik vienam konkrečiam regionui būdingos idėjų plėtotės dėsningumą tyrinėjimo tuo būdu aplenkiant svetimose kultūrose pasitaikančius idėjų raidos netapatumus. Dėl šios priežasties tolerancijos aiškinimas, kurio pagrindu veikia tarpkultūrinis dialogas, demaskuoja Europos kultūrinio regiono visagalį dominavimą ir taip nuvainikuoja su šia iliuzija susijusius postkolonijinius prietarus¹².

TOLERANCIJOS APRAIŠKOS TARPKULTŪRINIUIOSE TYRINĖJIMUOSE

Tarpkultūrinę Yousefio tolerancijos sampratą sudaro formalios tolerancijos arba, kitais žodžiais tariant, užmaskuoto netolerantiškumo, atskyrimas nuo vien išoriškai demonstruojamos neapykantos svetimos kultūrinės kitokybės atžvilgiu¹³.

Straipsnio autorius skyriuje tyrinėja įvairias tolerancijos apraiškas, atsiskleidžiančias tarpkultūrinuose tyrinėjimuose.

Moderniose šiandieninėse tolerancijos ir dialogo apibrėžtyse dažniausiai kultivuojama formali tolerancijos samprata.

Formali tolerancija nėra tiesiogiai susijusi su kitų kultūrų ir religijų suvokiniu apmąstymu: ji veikiau pakenčia svetimas kultūras, užuot suvokus jas tokias, kokios yra, o pati tyrinėjimų kryptis dėl to paprastai remiasi etninės kultūros orientacija. Tuo būdu pro pastarąjį tankų nacionalinės kultūros sietą vargiai gali išpisti objektyvūs kultūrų komparatyvistikos tyrinėjimų spinduliai, per atstumą leidžiantys kritiškai įvertinti nacionalinį identitetą¹⁴. Vadinasi, formali tolerancija yra palanki tarp tautinės kultūros tyrinėjimų konservavimui ir hermetizavimui ties nacionalinėse mokslinėse programose nubrėžtomis kultūros procesų supratimo gairėmis. Galiausiai, straipsnio autoriaus manymu, pastaroji kultūros tyrinėjimų strategavimo linija trukdo skleisti veržliam kūrybingam ir originaliam moksliniam mąstymui, nes nukreipia jį senų problematikų ir mokslinio teksto rašymo šablonų sustyguotu keliu, paprastai menkai atitinkančiu laiko dvasią. Tuo būdu siekis formuoti kultūros tyrinėjimų strategijas rodo norą paveikti kitą, o mokslinė kritika tampa viso labo priemone šiam tikslui pasiekti. Dėl šios priežasties gelminis svetimos ir savos tautinės kultūros reiškinių tyrinėjimas tampa antriniu veiksniu.

Kita problema, glūdinti formalios tolerancijos sampratoje, yra glaudžiai susijusi su tarpkultūrinėje praktikoje fiksuojamu skirtumu tarp formalaus Kito priėmimo ir pasiruošimo jį pažinti. Pastaroji mintis anaip tol nesuponuoja būtinybės pripažinti kiekvienos rasės atstovą nepriklausomai nuo moralinių ar etinių kriterijų vien tik dėl to, kad egzistuoja tam tikros normos, sankcionuojančios konstruktyvų dialogą, leidžiantį su jais

bendrauti. Atkirtį pastarajai konformistinei formaliosios tolerancijos dispozicijai pateikė Karlas Jaspersas pastebėjęs postmoderniojo mąstymo prigimtyje itin ryškų abejingumo aspektą: „Abejingumo ir paniekos tolerantiškas šydas nužmogina kiekvieną individą nepaisant jo prigimtinio kilnumo.“¹⁵

O štai tarpkultūrinė tolerancija leidžia suvokti svetimas kultūras ar suprasti tam tikras jų socialinės tvarkos reprezentacijas. Tarpkultūrinės tolerancijos perspektyvoje atrodo įtikinama prielaida įgalinanti kiekvieną pavienį individą laisvai pripažinti kitų kultūrų pasaulėvaizdžių ir greta jų egzistuojančių tikėjimų įvairovę. Šiuo atžvilgiu būtina nesutapatinti formalaus ir tarpkultūrinio svetimos kultūrinės tapatybės pobūdžio. Vadovaujantis pateikiama kultūrinės tapatybės pripažinimo aksioma, būdinga tarpkultūrinei filosofijai ir iš to išplaukiančiai hermeneutikai, suvokiamos kitos kultūros. Tuo būdu kultūros specialistas gali rimtai įsigilinti į tyrinėjamų kultūrų, religijų ar filosofijų ypatybes ar dėsningumus.

Tarpkultūrinė tolerancija priklauso nuo pavienio individo estetinės kultūros ir dėl to jos pėdsakai ryškėja konkrečios bendrijos jusliškai užčiuopiamose meno formose arba socialiniuose ritualuose ilgainiui tampančiuose tautinio paveldo dalimi. Anot kultūros teoretiko Welscho, „Tolerancija be jautrumo yra viso labo tuščias principas.“¹⁶ Kai trūksta pastarojo kultūros suvokimo segmento, panyrama į kardinalių skirtumų tyrinėjimus, kuriuose tolerancijos samprata yra tiesiog nereikalinga, o jeigu šiame diskurse mėginama apie ją prabilti, tai dažniausiai

sukelia nesutarimus tarp panašia analize užsiimančių pokalbio dalyvių.

Tarpkultūrinė tolerancija pasižymi reguliatyviu pobūdžiu, kuris padeda nustatyti tarpkultūrinės orientacijos gaires. Jos pagrindas grindžiamas pagarba. Dėl šios priežasties pastaroji tolerancijos samprata jokių būdu nėra susitarimo ar abipusio pasižadėjimo pagrindu sukurpta sąvoka, kylanti iš Apšvietos idealistinių socialinio kontrakto teorijų¹⁷. Veikiau atvirkščiai, ji vienodai atspindi siekį suprasti svetimą kultūrą ir adekvatų troškimą būti suprastam kitos kultūros atstovų. Tai reiškia, kad tarpkultūrinės tolerancijos skiepijamą laikyseną papildoma tiek etiniai, tiek tarpkultūrinio išmanymo tiriamos srities atžvilgiu reikalaujantys aspektai.

Pirmiausia tarpkultūrinės tolerancijos koncepcija nukreipia tarpkultūrinį tyrinėjimą kultūrinės kitokybės pažinimo linkme. Tuo būdu pati tarpkultūrinė filosofija atveria tyrinėjimo būdų ir kelių, skirtų kitokybei pažinti, įvairovę. Vadinasi, tarpkultūrinė tolerancija veikiau primena kompromisą nei išankstinį sutarimą tam tikrų elgesio ar supratimo normų atžvilgiu. Straipsnio autoriaus manymu, ši metodologinė nuostata, kylanti iš tarpkultūrinės tolerancijos sampratos, randasi iš gilaus kultūrų netapatumų suvokimo, o lyginamuoju rakursu tai atkreipia dėmesį į kultūrinių mažumų problemas ar į žmogaus teisių padėties skirtinguose pasaulio regionuose.

Antras aspektas susijęs su atsiribojimu nuo dichotominio mąstymo logikos ir unikalių tyrinėjimo atvejų, papildančių atliekamą darbą naujais suvokiniais svarstymu. Turimas mintyje nevienalyčių kultūros reiškinių Rytų ir Vakarų ašyje kompleksinis gvildinimas: jo metu „abstrakti Rytų – Vakarų antitezė“¹⁸ suvokiama tik taikant skirtingų kultūrų komparatyvistikos metodą. Tuo būdu pats Rytų ir Vakarų ašies kultūrinių antitezių ypatumų lyginimas leidžia plėtoti kultūrinio Kito atvirumo/ uždaramo modusų problematiką. Šiuo atžvilgiu tarpkultūrinės tolerancijos laikyseną puoselėjanti šalis neišsižada savo identiteto ir kartu kruopščiai analizuoja apibrėžtą svetimos kultūros unikalumą. Galiausiai Yousefio tarpkultūrinė tolerancija primena Schelerio tyrinėtą praktinio proto moralinį imperatyvą, įsišaknijusį Kanto pagarbos sąvokos eksplikacijoje¹⁹, kurioje Scheleris išskėlė tarpasmeninių santykių empatijos turinius, o ne Kantui aktualią moralumo/ nemoralumo problematiką. Remiantis šia Schelerio atlikta imperatyvo analize ryškėja tarpkultūrinės tolerancijos galimybė, kai individuali simpatija perauga į svetimo Kito empatiją, plėsti asmeninius kultūrinius horizontus. Šiame kontekste tolerancija, plėtojama tarpkultūriniame dialoge, išvaduoja mąstymą iš šalies, kultūros ar atskiro regiono centrizmo heteronomijos ir veda prie plačiai suvokiamos autonomijos, kurioje nėra vietos europocentriniams ir antihumanistiniams teiginiams.

Literatūra ir nuorodos

¹ Paul Masson-Oursel, *Études de Philosophie Comparée*, Chicoutimi: l'Université de Québec, 2006. p. 4.

² Ram Adhar Mall, „Interkulturelle Kompetenz jenseits blosser "political correctness". *Erwägen Wissen Ethik*, 2003, nr. 14, 1 sąsiuvinis, p. 197.

- ³ Hamid Reza Yousefi, Toleranz als Weg zur interkulturellen Kommunikation und Verständigung. Hamid Reza Yousefi, Klaus Fischer, Ina Braun, *Wege zur Kommunikation. Theorie und Praxis interkultureller Toleranz*, Nordhausen: Verlag Traugott Bautz, 2006, S. 27.
- ⁴ Wolf Rainer Leenen, Harald Grosch, *Bausteine zur Grundlegung der interkulturellen Lernens*, Bonn: Bundeszentrale Verlag, 1998, p. 29.
- ⁵ UNESCO generalinės konferencijos deklaracija: *Erklärung von Prinzipien der Toleranz*. <http://www.unesco.de/infotothek/dokumente/unesco-erklaerungen/erklaerung-toleranz.html>
- ⁶ Hamid Reza Yousefi, Toleranzmonopol und die Hermeneutik der Macht. *Europa im Orient – der Orient in Europa*, 2006, S. 435.
- ⁷ Hamid Reza Yousefi, Toleranzmonopol und die Hermeneutik der Macht, S. 448.
- ⁸ Hamid Reza Yousefi, Interkulturelle Religionswissenschaft. Struktur – Gegenstand – Aufgabe. Wolfgang Gantke, *Wege zur Religionswissenschaft. Eine interkulturelle Orientierung: Aspekte, Grundprobleme, ergänzende Perspektiven*, Nordhausen: Verlag Traugott Bautz, 2007, S. 314.
- ⁹ Hamid Reza Yousefi, Interkulturelle Ethik. *Ethik im Weltkontext. Geschichten – Erscheinungsformen – Neuere Konzepte*, Wiesbaden: Springer Fachmedien, 2014, S. 289–296.
- ¹⁰ Hamid Reza Yousefi, *Grundpositionen der interkulturellen Philosophie*, Nordhausen: Verlag Traugott Bautz, 2005, S. 105.
- ¹¹ Ram Adhar Mall, *Mahatma Gandhi interkulturell lesen*, Nordhausen: Verlag Traugott Bautz, 2004, S. 45.
- ¹² Hamid Reza Yousefi, Eurozentrismus und die interkulturelle Dialogunfähigkeit. *Dialog. Zeitschrift für interreligiöse und für interkulturelle Begegnung*, 2000/4, S. 125.
- ¹³ Hamid Reza Yousefi, *Angewandte Toleranz*, Nordhausen: Verlag Traugott Bautz, 2008, S. 71.
- ¹⁴ Hamid Reza Yousefi, *Der Toleranzbegriff im Denken Gustav Mensching*, Nordhausen: Verlag Traugott Bautz, 2004, S. 287.
- ¹⁵ Karl Jaspers, *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung*, München: Piper Verlag, 1962, S. 535.
- ¹⁶ Wolfgang Welsch, Eine innerästhetische Linie von Unterdrückung zu Toleranz. Interkulturelle Orientierung. Grundlegung des Toleranz Dialogs, 2004, S. 265.
- ¹⁷ Hamid Reza Yousefi, *Der Toleranzbegriff im Denken Gustav Mensching*, Nordhausen: Verlag Traugott Bautz, 2004, S. 266.
- ¹⁸ Antanas Andrijauskas, Istorinė Rytų ir Vakarų civilizacijų santykių raida. *Rytai – Vakarai. Komparatyvistinės studijos III*, Vilnius: Kultūros, filosofijos, meno institutas, 2002, p. 11.
- ¹⁹ Žr. Max Scheler, *Wesen und Formen der Sympathie*, Frankfurt am Main: Verlag G. Schulte-Bulmke, 1948, S. 115.

B. d.